

جامعه اسلامی نموده اند - در این عصر که ولایت فقیه استمرار بخش ولایت معصومین (علیهم السلام) است و حکومت دینی با زعامت ولی فقیه سعی در تحقق آرمانهای نبوی، علوی و فاطمی دارد، شعار سال را پرستشگری و پاسخگویی قرار داده تا پرستشگر و پاسخگو با فرهنگ دینی و در حکومت دینی نسبت به یکدیگر احساس مسئولیت نمایند و این امر موجب رشد و تعالی جامعه اسلامی در همه ابعاد و زمینه ها گردد.

آنچه ما در این مقاله بدان پرداخته ایم تبیین فرهنگ پرستشگری و پاسخگویی از سیره کوشر قرآن حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) می باشد که روشنگر آثار و برکات تحقق این فرهنگ در سطح جامعه اسلامی است.

کلید واژه ها:

فرهنگ فاطمی، یعنی فرهنگ قرآنی، فرهنگ فاطمی یعنی فرهنگ نبوی و علوی؛ شخصیت علمی فاطمه زهرا (سلام الله علیها)؛ فرهنگ پرستشگری و پاسخگویی از سیره حضرت فاطمه (سلام الله علیها)

فرهنگ فاطمی یعنی فرهنگ قرآنی:

آنچه در سیره انسان ساز و تحول بخش حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) وجود دارد عمل به قرآن و تحقق فرهنگ قرآنی است. با اندیشه در سیره و فرهنگ فاطمی در خواهیم یافت این فرهنگ همان فرهنگ قرآنی است و نقطه ای فاصله و دوری بین آنها وجود ندارد و به عبارتی فرهنگ فاطمی یعنی فرهنگ قرآنی است.

حضرت زهرا مرضیه (سلام الله علیها) در معرفی

قرآن و فرهنگ قرآنی می فرمایند:

"قرآن حجت فروزان الهی است که واجباتش تفسیر شده و محرماتش مشخص گردیده و براهینش روشن و دلایل اش کافی و فضائش ارزشمند و قوانین اش نوشته شده است" (۱)

فرهنگ پرستشگری و پاسخگویی

در سیره ی فاطمه زهرا سلام الله علیها

مقدمه:

یکی از مسئولیت های مهم انبیاء و اولیاء الهی سمت معلمی و مربیگری بشریت بوده است از بارزترین و مهمترین فعالیت های یک معلم وارسته ایجاد و احیاء فرهنگ پرستشگری و پاسخگویی است این مهم در سیره خاتم الانبیاء محمد مصطفی ﷺ که هدفمندی بعثت خود را تعلیم و تربیت نفوس و تکمیل مکارم اخلاقی و انتقال علوم و معارف الهی به استعدادها قابل دانسته موج می زند و خود را نشان می دهد - تحقق تعلیم و تربیت الهی و تکمیل مکارم اخلاقی نیازمند حکومتی پاسخگو است که برای همه نیازهای انسانی پاسخ معقول و منطقی با فطرت و وجدان بیدار بشری دارد. و پیامبر اسلام ﷺ مؤسس چنین حکومت دینی است که براساس آیات و حیانی قرآن کریم به ترویج و توسعه فرهنگ پرستشگری و پاسخگویی پرداخته است. اهل بیت معصوم پیامبر (علیهم السلام) به ویژه فاطمه زهرا (سلام الله علیها) همگام با پیامبر در جهت توسعه فرهنگ پرستشگری و پاسخگویی گام برداشته و در این مسیر موفقیت های چشمگیری را نصیب اسلام و

فاطمه زهرا (سلام الله علیها) که مروج و معلم و مفسر قرآن و فرهنگ قرآنی است بخوبی فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی را همانند سایر نمادهای فرهنگ قرآنی شناخته و به معرفی و گسترش آن اقدام نموده است.

اهمیت پردازش به این فرهنگ در سیره قرآنی فاطمه زهرا (سلام الله علیها) به همان اندازه ای است که خداوند تبارک و تعالی در آیات و حیاتی اش فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی را مطرح نموده است.

میزان این اهمیت را می توان این چنین بیان نمود که اول معلم بشریت حضرت حق تبارک و تعالی خود مروج فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی بوده است و فرموده: **(فاسئلو اهل الذکر ان ینکم لعلکم تدرسون)** (۲) ضرورت سؤال و پرسش از اهل ذکر و تعهد اهل ذکر به پاسخگویی به عنوان اولین نشان از آیات الهی قرآن است.

قرآن کریم در آیات متعدد شیوه های پرسشگری، جهات و محتوای پرسش ها را مطرح نموده و پاسخ معقول و منطقی هر کدام را منطبق با فهم و عقل مخاطبان برای هر عصری بیان داشته است. (۳)

اما اصول الهی حاکم بر فرهنگ پرسشگری (۴) و پاسخگویی از منظر سیره قرآنی فاطمه زهرا (سلام الله علیها) عبارتند از: توجه به علم خدا، توجه به نظارت خدا و توجه به ثبت و ضبط پرسش و پاسخ و عقاب یا پاداش آنها و اخلاق پرسشگری و پاسخگویی، که بخش عمده ای از فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی را شکل می دهد.

❖ فرهنگ فاطمی (سلام الله علیها) یعنی فرهنگ نبوی ﷺ و علوی علیها السلام:

- صورت دیگر سیره کمال آفرین حضرت زهرا ی مرضیه حضور اخلاق، تفکر و اندیشه رسول الله ﷺ و حضرت علی علیهما السلام در زندگی و شیوه و روش آن حضرت می باشد. از آنجا که فاطمه زهرا در سایه سار رسول الله ﷺ رشد و نمو نمود و تعلیم و تربیت خاص نبوی را دریافت کرد و در محضر امام علی علیهما السلام نبوغ و اندیشه هایش بارور گردید. و آنها را به زیباترین شکل به منصف ظهور رسانید از فرهنگ سازان جاودانه تاریخ بشری محسوب می گردد. یکی از مصادیق مهم و تاثیر گذار در تنظیم و استحکام ساختار روابط انسانی و نوسازی جامعه براساس الگوی نبوی و علوی، مدیریت مکتبی است، این نوع مدیریت از عناصر به هم پیوسته [دانش] و [اخلاقیات] ترکیب می یابد، که بر حول محور تعهد و مسئولیت دینی تحقق می پذیرند.

اخلاقیات مدیریتی نیز از (بلوغ رشد) یعنی بلندترین نقطه ی علم برمی خیزد. زیرا علم در نقطه ی اوج خود، حیثیت هنری می یابد، زیبا می شود و به بار خلق و ابداع می نشیند. آنچه مدیریت مکتبی و تاثیر آن در رضایتمندی مردم و اعضای جامعه را فراهم می آورد و نقش غیر قابل انکار در شکوفایی استعداد های خلاق برای فراهم سازی قسط و عدالت اسلامی برجای می گذارد فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی است که حضرت زهرا ی مرضیه (سلام الله علیها) آن را در مدیریت رسول الله ﷺ و امام علی علیهما السلام دیده و خود به عنوان یکی از

ناشران و مروجان مهم این فرهنگ به مدیریتی تحسین برانگیز مباشرت نموده است او کلام رسول الله ﷺ را در گوش و ذهن دارد که فرمودند:

[العلم خزائن و مفتاحها السؤال فاسلوا یرحکم الله فانه یوجد فیہ اربعه (السائل و المعلم و المسمع و السامع و المحب لجم) دانش گنجینه هایی است و کلید آنها پرسش است. پس خداینان رحمت کند پرسید که با این کار چهار نفر اجر می یابند [پرسشگر و پاسخگو] [گوش دهند به پرسش و پاسخ] [شنوده و پیگیر جلسه پرسش و پاسخ] و کسی که به کار آنها علاقمند است] (۵)

همچنین او به علم امام علی علیه السلام آگاه است و او را باب شهر علم می داند **(انا مدینه العلم و علی بابها)** (۶) و می داند که او به عنوان قرآن ناطق پرچمدار فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی است و بارها گفته و می گوید **(سلونی قبل ان تقفونی ..... سلونی فان عندی علم الاولین و آخرین)** از من پرسید پیش از آنکه از دستم دهید، زیرا من به راههای آسمان داناتر از راههای زمین هستم. (۷)

ماحصل تعلیم و تربیت نبوی و علوی ظهور فرهنگ فاطمی است که با یک مدیریت مکتبی به توسعه و گسترش فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی می پردازد تا استعدادها شکوفا، عدالت ها برقرار و رضایتمندی مردم و جامعه فراهم گردد. او در این راستا در مقام آموزش و پرورش انسان های بزرگ به تعلیم و تربیت بهترین زنان و بهترین شاگردان اقدام نمود و بهترین خطیب، سخنور، شاعر و حافظ قرآن بود و الگوی عملی و رفتاری برای همه مردان و زنان در طول اعصار و قرون به حساب می آمد.

✿ شخصیت علمی فاطمه زهرا (سلام الله علیها):

فاطمه زهرا (سلام الله علیها) تحت تعلیم و تربیت پدر بزرگوار خود حضرت رسول اکرم ﷺ به درجات عالی تعقل، تفکر و علم نائل آمد و عالمه، معلمه، محدثه، حافظه قرآن و مفسره قرآن گردید و از محضر باب شهر علم (علی بن ابی طالب علیه السلام) رهنمودها آموخت. حضرت جبرائیل امین اخبار غیبی و مسائل هستی را برای او باز می گفت و فرشتگان الهی بر خانه او آمد و شد می کردند (۸)

او معلمی متفکر و اندیشمندی حاذق بود که با ظرافت به تعلیم و تربیت جامعه همت داشت و اعضاء خانواده حضرت زهرا (سلام الله علیها) که گنجینه های علم خدا بودند با او در این مهم همسو بودند. شاگردان، تربیت یافتگان و راویان حدیث و وجود صحیفه فاطمیه که یکی از مراجع و مأخذ علمی حضرات ائمه طاهرین (علیهم السلام) بوده و هست بیانگر بخشی از علوم وافر آن حضرت می باشد.

❁ امام حسن عسگری علیه السلام فرموده اند :

” زن جوانی خدمت حضرت فاطمه علیها السلام شرفیاب شد و گفت: مادر ناتوانی دارم که در امر نماز به مساله مشکلی برخورد کرده و مرا خدمت شما فرستاده که سه سوال کنم و مساله را مطرح نمود. حضرت فاطمه جواب آن مساله را داد. آن زن برای دومین بار مساله دیگری را پرسید و حضرت فاطمه جوابش را داد. بعد از آن مساله سوم را پرسید و همچنین تا ده مساله شد.

حضرت زهرا (سلام الله علیها) همه را جواب داد، سپس آن زن از کثرت سوال خجالت کشید و عرض کرد ای دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله دیگر مزاحم نمی شوم، و از اینکه شما را خسته نمودم شرمنده ام. حضرت فاطمه فرمودند: خجالت نکش، هر سوالی داری بفرما تا جواب بدهم، من از سوالات تو خسته نمی شوم. بلکه با کمال میل جواب می دهم. اگر کسی اجیر شود که بار سنگینی را بر بام حمل کند و در درجه آن مبلغ صد هزار دینار اجرت بگیرد آیا از حمل بار

امداد رسانی فکری به جوانان که در معرض شبهات و اندیشه های فتنه انگیز بودند از دیگر تلاش های علمی حضرت زهرا (سلام الله علیها) محسوب می گردد و حتی حضرت از موفقیت جوانان مومن که به پاسخگویی منطقی بامعاندین می پرداختند خوشحال و شادمان می گردیدند. (۹) از دیگر امتیازات حضرت زهرا (سلام الله علیها) مرضیه کفویت ایشان با امام علی علیه السلام است که این کفویت در مسائل علمی نیز مطرح می باشد.

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرموده اند: (لولم یخلق الله علیا ما کان لفاطمه کفو) اگر خدای متعال علی را نمی آفرید برای فاطمه کفو و همتایی وجود نداشت (۱۰)

❁ فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی در سیره فاطمه زهرا سلام الله علیها :

سیره فاطمه زهرا (سلام الله علیها) در جهت فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی بسیار روشن و فعال است. حضرت این فرهنگ را برای کودکان و نوجوانان، جوانان - مردان و زنان و افراد مسن پایه ریزی نموده است از جمله فرهنگ (پرسشگری و پاسخگویی) برای کودکان و نوجوانان را موجب شکوفایی شدن استعدادها، افزایش بهره هوشی، شکل گیری حافظه و بالا رفتن قدرت آنها و تسلط در گفتار و گفتگو دانسته و خود در حیطة خانه و خانواده در مقام آموزش و پرورش به تربیت انسان های بزرگ مبادرت نموده است ما مختصرا به یک نمونه از الگوی رفتاری و عملی حضرت در ارتباط با فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی می پردازیم تا همگان بیش از پیش با عمل و رفتار این معلم انسان ساز آشنا گردند.

خسته می شود؟ زن پاسخ داد نه خسته نمیشود، زیرا در برابر آن مزد زیادی دریافت می کند حضرت فاطمه (سلام الله علیها) فرمود: خدا در برابر جواب هر مساله آن قدر به من ثواب می دهد که بیشتر از اینکه بین زمین و آسمان پر از مروارید باشد. با این وجود آیا از جواب دادن مساله خسته می شوم؟ (۱۱)

با این روایت مشخص می گردد که حضرت فاطمه (سلام الله علیها) علاوه بر ترویج فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی به ایجاد انگیزه و تشنگی برای گسترش این فرهنگ اثر گذار در جامعه می پردازد که عزیزان خواننده می توانند برای آگاهی بیشتر به مطالعه سیره حضرت فاطمه زهرا بپردازند.

❁ خاتمه کلام:

با مطالعه در آیات قرآن، احادیث و روایات وارده از حضرات معصومین (علیهم السلام) ناگفته های بسیاری از فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی مشخص می گردد که فهرست وار

به بخشی از آنها اشاره می گردد تا در فرصت دیگر به بیان آنها بنشینیم.

- توجه به علم و نظارت خداوند در پاسخگویی

- چگونگی پاسخگویی به دیگران

- مقدمات پاسخگویی صحیح

- درست شنیدن، تدبر و ادراک شنیده ها، دقت در گفتار، صبر در گفتار، نحوه نگاه در گفتار و پاسخگویی

- پاسخگویی علمی، منطقی و عقلی منطبق با مخاطبان

- شروع پاسخگویی با نام خدا و سلام

- چهره شادمانه و نگاه محبت آمیز در پاسخگویی

- پرهیز از مجادله گری و سخنان لغو و بیهوده در پاسخگویی

- پرهیز از منت گذاری و عیب جوئی در پاسخگویی

- پرهیز از کلام، صدا و گویش نامطلوب در پاسخگویی

- پرهیز از دروغ، غیبت، تهمت و جو سازی در پاسخگویی و ...

پی نوشت ها:

۱- صحیفه فاطمیه - باب شناخت قرآن

۲- سوره انبیاء آیه ۷ و سوره نحل آیه ۴۳

۳- آیات ۲۱۵ سوره بقره، ۱۸۹ بقر، ۲۱۷ بقره، ۲۱۹ بقره، ۲۲۰ بقره، ۲۲۰ بقره، اسراء آیه ۸۵ انفال آیه ۱، عم آیه ۱، ذاریات آیه ۲، قیامت آیه ۶ معارج آیه ۱ و بسیاری از آیات دیگر قرآن در ارتباط با فرهنگ پرسشگری و پاسخگویی است.

۴- پرسش ها و پاسخ ها بعضا بین انبیاء و خداوند یا بین فرشتگان و خداوند یا بین اهل کتاب و پیامبر اسلام (ص) یا بین مشرکان و پیامبر اسلام (ص) بوده و زمینه پرسشگری آنها به ترتیب کسب یقین، کسب بصیرت و فهم، ایجاد توجه دیگران به موضوع و یا در مقام اعتراض، بهانه جویی، ایجاد شک و شبهه و زیر سؤال بردن ارزش ها بوده است.

۵- کنز العمال ۱۴۲۶

۶- حدیث مشهور نبوی (ص)

۷- نهج البلاغه - خطبه ۱۸۹

۸- بحار الانوار جلد ۴۳ ص ۸

۹- بحار الانوار جلد ۴۳ ص ۸

۱۰- کوثر ولایت / ج ۱ ص ۱۳۵

۱۱- بحار الانوار جلد ۲ ص ۳